

7
B R I E F

Van

BALTHASAR BEKKER

S. T. D. en Predikant tot Amsterdam.

Aan twee eerwaardige Predikanten

D. JOANNES AALSTIUS tot Hoornaar,

Ende

D. PAULUS STEENWINKEL tot Schelluinen,

Over derselver

ZEDIGE AANMERKINGEN

*Op een deel des tweeden Boex van zijn Werk
genaamd*

De BETOVERDE WEERELD.

t'Amsterdam by **DANIEL VANDEN DALEN,**
Boekverkoper op 't Rokkin, ter zyden de Beurs 1693.

THE I R

DATE RECEIVED

And two enormous...

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

2513

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

Över beställare.

DEBIDE VANMEERKINGEN

Op den hiel der voorzijde 20 van 21

510.5392

DEBITO VERDE WERELD.

Postscript op 't Rokken, ter zyden de Beurs 1623.
Amsterdam by DANIEL VANDEN DALEN.

Eerweerdige, Welgeleerde, Godsalige, en
besonderlik vreedsame Medebroeders, in
het werk des H E E R E N:

Genade en Vrede!

IN dien ten eersten op die wyse als Gy lieden doet van my en myn bedryf in 't schryven van 't bewuste Boek geoordeeld, en met my gehandeld ware geweest: de saken souden niet gekomen zyn in sulken staat als men nu siet. Had ik so vele liefde tot de waarheid mogen speuren in de genen, die van eersten af geoordeeld hebben, dat ik van de waarheid afgeweken was; als ik in my gevoele, ende in uwe E. E. bespeure: men soude so veel schriften tegen my niet eens vernomen hebben, die so verscheiden zijn van 't uwe. Ook had ik wel gewenscht, dat ik geen ander werk gevonden hadde, dan slechts op hunne schriften, het zy in druk uitgegeven, het zy aan my privatelik geschreven, veerdig antwoord toe te stellen; die my de swarigheden in 't doorleelen van myn werk ontmoet, ganich broederliker wyse openbaarden. Maar ik en wete niet, of 't uwe E. E. wel genoegzaam magh bekend zyn, wat arbeid mynen tyd versletē heeft, en my verhinderd sulx te doen als my wel 't liefste soude geweest sijn. Dit selve seg ik diest te meer, om dat my nooit een schrift ter handen quam, dat ik so graagh beantwoord hadde als uwer beiden *Zedige Aanmerkingen*; en dat ik nooit so seer belett was, of belemmerd met veel ander werx. En hier van dunkt my, so ik niet en antwoorde, dat ik de reden enigsin verschuldigd ben alhier te seggen: op dat noch uw E. E. noch iemant anders denken moge, dat ik geen andere en hebbe dan gebrek van stoffe; die nochtans in desen oervloedig is. Men magh dan eens bedenken, dat ik voor 't einden myner saken by de Classis daar ik lid van ben, door alle besigheden die tot dien tijd toe op 't selfde werk gevallen zijn, de ledigheid niet hadde; en dat het ook de tyd niet was. Want ik onthield my sels in alles, en liet den uitslagh aan de kerkelike handelingen doe

doe bevolen. Indien deselve maar gebloven waren by dat gene dat de Classis eindelijk besloot; waar aan ik my ook onderwierp. en tot op deser ure toe gehouden hebbe: ik hadde niet gemeind iets meer te schryven van die stoffe; dan het Boek self daar 't om te doen was te voltrekken; en na vereisch der swarigheden tegen 't selve, voor en na van dese en gene zyde aan my voorgesteld, so veel in my was nader te verklaren of te verbeteren. Dan had ik niet gemeind bysonder antwoord op eens ieders werk te schryven: maar slechts het voorbeeld van den heer van Til gevolgd, so als deselve by 't herdrukken syner Inleidinge tot de Profezyen my heeft voorgegaan. Want anders hadde sulc besonder schryven nimmer einde: en 't zijn de beste boeken daar het meeste tegen is geschreven, en houden echter stand. In desen deele soude men besonderlik het woord des Predikers bevestigen, dat van vele boeken schryven geen einde is, en veel leefens maar vermoeijinge des vleesches. Maar self ben ik tot nu toe noch belett, myn werk eens te voltrekken; en so myne twee laatste boeken ook aan 't licht te geven. Want ik wierd elkemaal genoodsaakt, op verscheidene onvermoedbare gevallen, die my seer beswaarden, my selven als op enen sprong ter weer te stellen; en al de weereld, so van de geschapenheid der saken als van myn gevoelen, die door ongedrukte en gedrukte schriften, en door veelerhande tongen merkelik tot mynen achterdeele wierden uitgelegd, na reghte waarheid te berigten. Ik segge, na de reghte waarheid: om dat ik mijn gevoelen altijd rond en onverdekt beleden hebbe, bevestigd en verklaard; en van de kerkelike handelingen met goede kennisse van saken, en klaar bewijs door ingevoegde autentieke stukken, en voor het overige uit d'allergeloofwaardigste berigten, geschreven hebbe. De weinig mislagen achterna gemerkt, en 't wesen van de saken niet eens treffende, zyn onvermydelijk geweest; gelijk den schryvers van historien in 't algemeen. Maar by geen tweeden druk sal ooit een feil gevonden worden, die in den eersten my magh aangewesen zyn: en evenwel my nooit getuige ontbreken van het eerste schrift, op wiens geloof baarheid iet was gesteld, dat ik noodsaakelyk van anderen ontleenen moeste. Ik sal dan hier nu seggen wat dit al voor schriften zyn.

DE NODIGE BEDENKINGEN op de nieuwe Beweegingen,

onlangs verwekt door den *Circulairen Brief*, en andere middelen, tegen den Auteur van 't Boek de B. Weereld. Geeindigd den 9. July 1692.

II. KORT BERICHT van B. Bekker aangaande alle de schriften welke over zijn Boek de Betoverde Weereld enen tijd lang heen en weder verwisseld zijn. Daar in word in het kort met een den inhoud en myn oogmerk met dat Boek, van vele tegenschryvers qualik opgevatt, op 't duidelyxte voorgesteld. Eerstmaal uitgegeven den 21. July 1692. De tweede druk is met verscheidene stukken noch vergroot.

Deze beide stukken also voor de Synode t' Alkmaar: en daarna

III. VIERVoudige BEANTWOORDINGE van Beswaarnissen, voorgesteld aan B. B. over zijn boek de B. W. zynde I. *Extracten der Gecommitteerden* des Kerkenraads, met de *Aantekeningen* van den Auteur, die tot mondelinge conferentie hadden mogen dienen.

II. De XIII. *Artikelen*, hem eerst van den Kerkenraad, en daarna van de Classis voorgesteld: met zijn *Antwoord* op deselve, en ene *Akte van Satisfactie* daar by van hem aangeboden.

III. *Deses Onderhandelingen* der Gecommitteerden van de Classis, met den Auteur gehouden; behelsende de voornaamste *beswaarnissen* tegen het gemelde boek, en sijne *Antwoorden* op een ieder van deselve. IV. *De Artikelen van Satisfactie*, hem laatst van de Synodus tot Alkmaar voorgehouden; met zijn *Antwoord* naderhand daar op gesteld. Den 20. Sept. 1692.

IV. NAAKT VERHAAL van alle KERKELIKE HANDELINGEN, voorgevallen in den Kerkenraad ende Classis van Amsterdam, alsmede in de Synoden van Noordholland, sedert den 31. May 1691. tot den 31. August. 1692; navervolg des tyds uit de eigene *Akten* en bygevoegde stukken der voornoemde kerklike vergaderingen tsaamgesteld, en met *Aantekeningen* van den Auteur over verscheidene omstandigheden breeder verklaard. Den 13. Nov. 1692.

V. ONDERSOEK EN ANTWOORD op 't REQUEST door de Gedeputeerden der Noordholl. Synode tot Edam in den Herfst des jaars 1691. ingegeven aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en Westfriesland, tegen zijn boek de Betoverde Wereld, onlangs t' Enkhuysen in druk uitgegeven door gecommitteerden der Noordh. Synoden &c. den 19. Jan. 1693.

En dit zijn de voornaamste stukken; buiten enige andere, die voor

enen korteninhoud der voorn: strakken moghen; als te weten I. *Twee Brieven* aan Everhardus van der Hooght, Predikant tot Niewendam. H. *Drie Resolutien* des Classis van Amsterdam, in welker eerste d' *Artikelen van satisfactie*, waarop de sake den 22. Jan. 1692. is afgedaan, begrepen zyn. III. *Kort en waarachtig Verbaal* van 't gene sedert den 31. Mey 1691. tot den 21. Aug. 1692. in den Kerkenraad en Classis van Amsterdam en de Synode van Noordholland, in de sake van B. Bekker, over sijn boek de B. W. voorgevallen is. IV. *Aanmerkinge* op de *Handelinge* der Noordhollandsche Synoden, door derselver gecommitteerden t' Enkhuisen in druk uit gegeven.

Van alle dese stukken vond ik nodig hier te melden, dewijl ik uit het lefen uwer *Zedige Aanmerkingen* bespeure, dat die van u E. E. noch niet gelezen zijn: also dan vele swarigheden die u E. E. my daarin tegenwerpen, en waarmede sy my meinen te weerleggen, niet eens souden zijn gedacht geweest; als daar in genoegzaam opgelost en beantwoord zynde, so ik meine. Of by aldien uwe E. E. in myn antwoord geen genoegen vonden; so was het naaste, dat gebrek hieraan te wyfen, en de selfde argumenten nader aan te dringen: dan moght ik sien myselfen nader te verklaren. Want dat ik altijd ben bereid geweest also te doen, is by 't herdrukken der twee eerste boeken van mijn werk altyd gebleken: also ik telkens als die wederom ter persse zijn gebragt, deselve op verscheidene plaatsen breeder uitgebreid; of myne woorden na den eisch dergenen die sich daar aan stieten, of deselve toonden anders te verstaan dan myne meininge geweest was, so veel mogelyk geschikt hebbe. Maar self en is dit niet gekomen t' uwer kennisse, Eerw. Broeders: gelijk ik merke, uit dien dat in uw schrift de hoofdstukken in myn werk geteld zyn na den eersten druk in 4°. daar 't II. boek maar 37. hoofdstukken heeft, derwelken in de volgende 36. zijn. Want tusschen 't VI. en VII. is een gansch Hoofdstuk ingevoegd, dat van de werkinge der Geesten spreekt: welx inhoud aan uw E. E. so 't blijkt, niet eens bekend is; also de gansche draad der redenering in derselver *Aanmerkingen* daar voor by hen en loopt, en nergens aan en slaat. Hier uit is dan seer wel te sien, dat of ik nu den tyd al hadde, om enig antwoord toe te stellen, dat evenwel het noch geen tijd en is. Maar als die schriften boven van my aangewesen, en 't werk self boven al, met die vermeerderingen als gesoid, van

u E.

u E. E. sullen wesen nagesien: so sal ik moghen sien, wat dan noch overschiet. En hadden uwe E. E. ook eerst het einde van myn werk verwacht; om dan te sien, in wat gestalte dat het aan den dagh sal komen, wanneer het sijne volle leden heeft, en hoe die alle by malkander passen, om een volslagen lichaam uit te maken: het soude maar te beter zijn geweest. Wat my aangaat, en die *Aanmerkingen*, van uw E. E. alsnu aan 't licht gegeven: ik wil ook liever d' anderen daar by verwachten, die op het overige des II. boex te komen staan; waar toe uwe E. E. op 't sluiten hope geven. Ik oordeele niet geerne van een werk, dat niet volmaakt is na't bestek en oogmerk van den schryver self: daar 't dikmaals meer op aan komt dan op sijne redenen en bewysen, in hun selven aan te merken; die gansch ene andere gedaante, kraght en klem bekomen, meer ofte min, na dat de schryver dit of anders iets daar in beoogt. En dat ik self myn werk als 't noch maar half volmaakt was uitgegeven, daar over sal ik buiten twyfel by bescheidenen Lesers door rederen ter Voorrede van't eerste Boek gemeld, genoeg verschoond zijn. Nu soud ik my niet al te wel vertrouwen, uit dit deel uwes werks, of immers op dese uwe *Aanmerkingen* op een deel van 't myne, het witt, daar in van u E. E. beoogd, recht af te meten: dewijl het volgende gedeelte meer de Schrift, gelijk als dit de Reden raakt: Is 't om my te verdedigen of te verschonen van de bitterheid der genen, die met goede redenen en wel ter snede in uwe Voorrede zijn bestraft: ik ben daar voor verplicht. En 't zy ook so of niet, ik vinde veel bescheidenheids in die manier van schryven; hoewel in de Voorrede meer dan in het werk: waarin ik sie dat Uw voorneemen is, te toonen dat de Filosofie van Descartes, en die hem stiptelik op alle stappen volgen, so wel van my als van myne onbeschofte tegenschryveren benadeeld is. Want tegen dese spreekt de Voorrede; doch 't werk self tegen my. Waarin ik het doorlopende bevinde, dat dit doorgaans aan U mishaaft, dat ik in alles op Descartes leest niet schoeye. Al waar ik met hem ga, word ik van U gepresen; maar daar ik van hem wyke acht gy dat ik doole. Doch dus hard Cartesiaansch te zyn is niet Cartesiaansch. En alhoewel het noch voornamelik tot theologische geschillen niet gekomen is; so veel nochtans als sich daar van in dit geschrifte openbaart, so sal 't in 't volgende ook met Gocejus gaan. Indien ik, die pas tien schrif-

tuurplaatsen tegen sijner honderd anders uitlegge dan men voormaals was gewoon te doen, ergens maar in 't minste van hem afga: dat word my quâlik af genomen, en als een ongerymd gevoelen toegeschreven. Doch op die wyse Coccejaansch te zyn, is ook niet Coccejaansch. Descartes en Coccejus souden selve vele dingen heden anders schryven, sose duslang hadden moghen leven; behoudens beiden hunne gronden, die ik ook behoude. Maar so ik daar iet anders op besta te bouwen, so moet ik forge dragē dat sulx daar op magh blyven staan. Uit dit beleid en desen stijl van schryven by uwe Eerw. gebruikt is niet alleen derselver oogmerk; maar zijn ook wel af te nemen de beweegredenen die deselve daar toe konden brengen. Te weten, 't was u E. E. niet sonder grote reden leed, de terginge te horen van menschen die den aanslag meindē te vernieuwen, om al wat aan Coccejus of DesCartes hangt, uit Kerk en School te weeren, ja te werpen: indien het hen gelukken moghte, daar sy meinden nieuwe kanſſe toe te sien; door voor te geven, dat myne dolingen, so sy verstaan, uit beider gronden spruiten. Want van Descartes meinentse te seggen, had ik nu dese stoutigheid (doch diese my met byster ongelijk te laste leggen) van 't menschelijk Verstand en de Filosofie 't meesterschap der goddelike Schriften toe te schryven: en van Coccejus de vermetelheid, om aan deselve op verscheidene plaatsen enen geheel anderen sin te geven, dan d'inlettingen der ouden en d'overleveringen lyden konden. Nu was 't u lieder plicht, na 't scheen, om dese laster af te weeren; d'uitdaginge der tegensprekers op te volgen, door aan te wyſen dat mijn schrift gansch niet Cartesiaansch noch Coccejaansch en is. Dat is 't ook niet. Des mogen sich u E. E. ook versekerd houden, dat uwe *Aanmerkingen* deselfde vrucht aan my te wege brengen, als andere schriften die tot noch toe tegen my zyn uitgekomen: te weten, dat se my in myn gevoelen noch al meer bevestigen; en 't my so veel te klaarder doen verstaan, als ik al meer door nieuwe nevels sie, die my te voren kómen. Het brengt my ook noch meer gerustheid aan, nadien ik merke dat de wakkerste verstanden my noch al niets te voren stellen, waar voor ik moet verlegen staan. Dit soud ik so volmondig hier niet seggen, Broeders, indien ik niet en sagh, dat Gy u selven ruimelik vertrouwt de sake by u als voldongen, en met my afgemaakt te hebben. Dat dit so by u leit, getuigt de gansche stijl en draad van uw

uw geschrift. Maar als het tijd sal zijn u E. E. met goed bescheid een antwoord wederom te geven, so hoop ik te doen lien, dat uw geleerde schrift (so als ik 't waarlijk achte) so veel als my belangt geen doel en treft. Wacht dan, (dit bidd ik) tot so lang, dat my de handen ruim zijn van het nodigt werk: en doet so wel by my, dat ondertusschen uwe vordere *Aanmerkingen* ook 't licht beschouwen moghen. Dien arbeid wil ik wel verleken dat niet vergeefs sal zyn: insonderheid indien gy wilt de moeite nemen van die By-schriften, flus genoemd, wel in te sien: van welken u den meesten dienst doen sullen, 't *Kort Bericht*, de *Viervoudige Beantwoordinge*, en 't *Onderzoek en Antwoord op 't Request*. Door die twee eersten zijn verscheidene geleerde mannen, (doch die ook niet min vreedzaam en bescheiden zijn) tot andere gedachten van mijn werk gekomen; en hebben 't selve mondeling en schriftelik be-tuigd. En wat belangt het laatste: also u E. E. na allen schijn in hunne volgende *Aanmerkingen* op de verklaringe van plaatsen der schrifture sullen staan, daarin ik met Coccejus of met anderen niet eens en ben; so sullen uwe E. E. daarin wel stoffe vinden, voor-namelik van pag. 52. tot 68. toe) om my te tonen, waar in my-ne uitlegginge doolt. Maar ik verfoeke, dat het wissel ga, dan 't ge-ne ik dien aangaande in dit voorwerk van u E. E. om moete; van daar gy pag. 170. begint tot de Schriftuur te gaan. Want nu ben ik verskerd, dat ik niet langer nodig hebbe te beweeen, dat myne uitleggingen al so bequaam zijn als de andere; en dat die daarom tegen myn gevoelen geen bewys en geven: maar dat de myne doorgaans ook bequamer zijn. En 't is my leed, dat ik om meer gemelde redenen niet aanstonds aan dat werk magh gaan, om met vermaak te tonen, hoe seer degenen die my daar de schuld af geven sich selve schuldig maken, aan 't verbuigen van den sin der Schrif-ten na hunne eigene onderstellingen: en hoe sy hunne oefeningen van geleerdheid maar besteden, om dat te weten, en dat maar voor te staan, het gene hunne meesters leeren, die sy eenmaal, eer hun oordeel rijp was, boven anderen verkoren hadden. Nochtans doen sulke noch al beter die sich op den selfden wegh, dien sy eens ingeslagen zijn al voorwaarts spoeden, om verder op te gaan: dan die dan voor- dan achterwaarts, dan dikwijls verpoecht ter zy-den

den afgaan; so datmen naawlijx weten kan, op welken wegh syzyn. Maar my aangaande, van dagh tot dagh ontdek ik dolingen in mijn verstand, en loeke die te beteren: maar nooit en ging ik wederom te rugge tot dat gene dat ik eenmaal achter my gelaten hadde. En dat komt daar by toe, om dat ik niet alleenlik waarheid, maar ook sekerheid wil soeken; derhalven niet so lichtelik tot enige verandering te brengen ben, als door het gene dat my overtuigen kan. Als ik dan eenmaal overtuigd ben, so sal my niemant verder overtuigen: of 't moeste zijn ontrent omstandigheden; of dese of gene reden van bewijs dat niet seer vast en zy; of over de manier van spreken, of over d'ordre; of ook noch self wel over enige stelling; doch die geen hoofdstuk zy. Maar dat en neemt de hoofdsak noch niet wecht: maar 't gaat daar dikmaals mede toe, als 't met het slaan der buitenwachten in den oorlog gaat; 't welk so veel man wel minder maakt; maar 't leger echter laat daar 't is, dat sich dan ook noch wel te meer verschanst. Daar is in desen strijd voor Waarchheid en Godsaligheid geen nederlaag of overwinninge, of 't moet tot een hoofdtreffen komen. Daar toe maakt u gereed, eerwaardē Broeders, gelijk ik ben. Doch alles mits behoudende de Liefde, en de eenigheid des Geestes door den band des Vredes.

Ik hebbe myne meininge geseid, so veel als my de tijd vergunde en ook de gelegentheid vereischte. Ik blyve u ondertusschen dankbaar voor 't beleefd schryven, en sie het over daar het anders is. Ik hope dat gy my noch nader kennen sult, en ook mijn werk. My sullen uwe *aanmerkingen* misschien noch tot gelegentheid van goede vriendschap strekken, die tot op desen tijd, met mannen my van aangesicht noch onbekend, niet houden konde. Of 't ook den selfden uitflagh met den heere Vander Waayen hebbe sal, des ben ik grotelijx beducht: niet tegenstaande dat wy vele jaren kennis en ook vriendschap tsamen onderhouden hebben. 't Begin van sijn geschrifte tegen my, dat sijn E.d. my geweerdigd heeft voor negen maanden binnen Francker self voor te lesen; de tale die ik voor en na van hem verneeme; de hatelike reden op het einde sijner Voorrede van 't latynsch boek; dat hy *Varia Sacra* noemt; en 't gene ik nu en dan eens hoor, dat hier uit de bladen herwaarts overgesonden, word gelesen: dit alles komt te samen hier op uit, dat die vermaarde man, die sich voor twee en

twintig maanden tegen my beroemde, in tegenwoordigheid van veel hoog edele en van eerwaarde mannen, dat hy maar een half uur behoefde om mijn geheele werk te wederleggen, het gene hy nochtans bekende dat noch maar begonnen hadde doorte lezen: nu op het laatste met een groot boek sal verschynen; en dat noch sonder half so veel daar mede te verrigten, als ik bekennen wil dat U.E. boexken't welk naawelijx het vierde deel van't sijne grooter, wel sal doen. En daarom als dat groot boek voor den dagh komt (het gene ik nu in weinig weken ben verwachtende) so sal ik moghelijk maar een seer klein behoeven, om aan te wyfen, wat van dien groten arbeid is. Want my en lust niet eewig over een geschil te twisten. 't Is Waar, dat ik in't Kort Bericht, pag. 67. en 72. na den tweeden druk van noch meer Schryveren vermeldde, die by my in bedenken quamen, of ik voor ieder geen besonder Antwoord passen souden; of immers enigen daarin te samen voegen, na dat my hun manier van schrijven met den inhoud moghte te voren komen. Maar 't boek van D. Hamer komt my so niet voor, gelijk ik wel te syner tijd betonen sal; en dat van D. Groenewegen is meer voor, dan tegen my; waarom hy ook heeft moeten lijden. Het boek van D. Verijn heeft tusschen den Auteur en my de kennisse gemaakt, waar door wy by malkanderen te boek staan, voor degenen die opreghtelik na waarheid trachten. Altoos wy sullen d'een den anderen met geen gedrukte boeken drukken. Dusdanig moet de vrucht van't schrijven zijn. Brengt iemand beter boeken in de weereld dan de myne, de Leser heeft dan keur: wien God wil geven dat hy daar uit waarheid leere, het zy van my of anderen: wy staan of vallen onsen HEERE, en onse werken moeten doch beproefd werden; self ook door vuur, gelijk aan my geschied. De HEERE geve ons maar de genade om getrouw te zijn, dewelke ik besonderlik, Eerwaarde Broeders, U van herten wensche, die my vermaken sal door veel bewijs te geven van te zijn

*Uwe Eerw. gansch bereidwillige Vrienden Mede-
Dienaar in den HEERE,*

Amsterdam desen

5 April 1693.

